

TILCSIK GYÖRGY

Kossuth Lajos 1848. szeptember 23-án kelt, népfelkelést hirdető szózatának német nyelvű fordítása és átdolgozása

Jóllehet az 1848/1849. évi magyar polgári forradalom és önvédelmi háború előzményeiről, lefolyásáról, következményeiről és utóéletéről az azóta eltelt százhetven esztendő során óriási mennyiségű, több könyvtárat kitevő önálló kötet, könyvfejezet, tanulmány, közlemény, forráskiadvány, újságcikk és más publikáció jelent már meg, még nagyon sok tanulmányozásra érdemes terület és feladat vár a szakemberekre. Így azután Magyarország egész történetének e páratlan jelentőségű időszakára folyamatosan irányultak és irányulnak vizsgálatok, amelyek napvilágra kerülő eredményei kisebb-nagyobb mértékben járultak és járulnak hozzá a „nagy év”-ben lejátszódott események jobb és pontosabb megismeréséhez. A lassan közeledő 175. évforduló minden bizonnyal újabb erőteljes lendületet ad a kutatásoknak, amelyek nyomán tovább csökken a „fehér folt”-ok száma. Miután több más terület mellett ezek közé tartozik a megyei és a (mező)városi szinten meghatározó szerepet játszott személyek működésének és jelentőségének bemutatása, valamint a korszakban rendkívül fontos politikai és társadalmi súllyal bíró egyházak, illetőleg az azok szervezetéhez tartozó személyek 1848/1849-ben tanúsított magatartásának feltárása, az alábbiakban egy Ausztriában született, de közel három évtizeden át Vas vármegye kőszegi járásában, a Szombathelytől észak-nyugati irányban mintegy 40 km-re fekvő, túlnyomórészt németajkúak és zömében evangélikusok lakta Felsőlővön (ma: Oberschützen, Ausztria) élt és szolgált evangélikus lelkész, Wimmer Gottlieb Ágoston 1848-ben kifejtett tevékenységének egyik igen érdekes, a lokális kereteken messze túlmutató, ugyanakkor kevésbé ismert szegmensét igyekszünk bemutatni. Jelen publikáció középpontjában egy magyar nyelvű nyomtatott forrás – Kossuth 1848. szeptember 23-án kelt nevezetes, népfelkelésre buzdító felhívása – nem szó szerinti fordítása, hanem részben átdolgozott, németnyelvű variánsa áll, amelyet Wimmer készített el. Közleményünkben egyrészt röviden áttekintjük a lelkész életének 1848. szeptember végéig tartó szakaszát, majd ismertetjük az eredeti szózat és a német verzió létrejöttének körülményeit, végül pedig a Kossuth-féle szöveggel párhuzamosan – tudomásunk szerint először – közreadjuk a Wimmer-féle „átdolgozott” szöveg magyar fordítását.

Wimmer Gottlieb Ágoston rövid életútja 1848-ig

Gottlieb August Wimmer 1791. augusztus 20-án Bécsben a regensburgi illetőségű Matthias Wimmer és a császárvárosba szintén a Duna menti bajor városból származó cselédlány, Maria Magdalena Roth gyermekeként látta meg a napvilágot. A hamar árvaságra jutott kisgyermek iskoláit szülővárosában, Selmecebányán (ma: Banská Štiavnica, Szlovákia), Osgyánban (ma: Ožďany, Szlovákia), Eperjesen (ma: Prešov, Szlovákia), Besztercebányán (ma: Banská Bystrica, Szlovákia), Sopronban és Jénában végezte, és élethivatásul az evangélikus papi

pályát választotta. Az akkor Sopronban élő Wimmert 1818 januárjában a betegeskedő felsőlövői evangélikus lelkipásztor, Raics Pál (1760–1818) mellé segédlelkésznek nevezték ki, majd miután Raics 1818 októberében elhunyt, ő lépett annak helyére.

Wimmer 1819. november 25-én feleségül vette Magdalena Schmidt fürthi születésű, bécsi nevelőnőt, és a házasságból született öt gyermek közül három leány – Cornelia, Adele és Auguste – érte meg a felnőttkort.

A fiatal, rendkívül felkészült, a teológiai kérdésekben igencsak jártas, egyben a francia és a német felvilágosodás eszméire nagyon fogékony, határozott, magabiztos és temperamentumos Wimmer a község lelkipásztori teendőinek ellátása mellett fontos közéleti feladatokat – így például a színvonalas alapfokú iskolai oktatás és nevelés megszervezését – is magára vállalt, melynek nyomán egyre kedveltebb és népszerűbb lett a helybeliek körében. Ezzel párhuzamosan azonban a település néhány vezetőjének irigységét és haragját is kiváltotta, melyek következtében támadások keresztüztüébe került, és helyzete annyira nehezé vált, hogy 1833 októberében távozni kényszerült a községből. A Pozsony vármegyében lévő és Pozsonytól (ma: Bratislava, Szlovákia) alig 25 km-re lévő szabad királyi városba, Modorba (ma: Modra, Szlovákia) költözött, és itt élt 1835 októberéig, amikor is felsőlövői hívei kérésére visszatért a szeretett Vas vármegyei faluba.¹

A nagy munkabírású lelkész számára a Modorban töltött két esztendő korántsem volt elfecsérelt időszak. Amellett ugyanis, hogy intenzíven folytatta a már az 1830-as évek elején megkezdett földrajztudományi munkásságát, gyakran megfordult Pozsonyban, mely város a magyar országgyűlések színhelyeként alkalmat kínált számára, hogy megismerkedjen a reformkori magyar politikai élet több prominens személyiségével, és kapcsolatot építsen ki velük.

Egyértelműen állítható, hogy Wimmer Felsőlovőre történt visszatérése után bontakozott és teljesedett ki igazán rendkívül értékes és sokszínű reformtevékenysége, amely a lelkész és a község a nevé nem csupán Vas vármegye, hanem az ország határain kívül is ismertté tette.

Folyamatosan megjelentetett egyházi tárgyú publikációiban újszerű teológiai és egyházszervezeti nézeteinek adott hangot, ugyanakkor elsősorban a fiatalságnak szánt vallási tárgyú munkái közreadása mellett nagy jelentőséggel bírt a több országot, közöttük Nagy-Britanniát is érintő, nagyszabású bibliaterjesztő tevékenysége – tagja, majd a Monarchia országaiban megbízottja volt a londoni székhelyű Brit és Külföldi Bibliaterjesztő Társaságnak – de okvetlenül megemlíthető pedagógiai és földrajztudományi munkássága is. Az utóbbi színvonalát jól jellemzi, hogy a kiváló német természettudós, Alexander Humbold (1769–1859) művei alapján nagyra tartotta Wimmert, sőt baráti kapcsolatot is ápolt vele, amelyről

¹ [Ebenspanger János]: *A felsőlövői á. h. ev. nyilvános tanintézetek (tanítóképezde, gymnasium, reáliskola és nevelőintézet) ötven éves fennállása alkalmából, kiadott 1894/95. évi örömértésítője. Jubel-Programm der öffentlichen ev. Schulanstalten zu Oberschützen (Seminar, Gymnasium, Realschule u. Pensionat) für das Schuljahr 1894/95 und zum 50-jährigen Jubileum der Schulanstalten.* Felsőőr, [1895.] 4.; Ebenspanger, Johannes: *Die 50-jährige Geschichte der evangelischen Schulanstalten zu Oberschützen.* Oberwart, 1895. 5–6.; Kurz, Samuel: *Gottlieb August Wimmer weil. evang. Pfarrer A. C. in Oberschützen. Schilderung seines Lebenslaufes.* Budapest, 1895. 12–34.; Magyar Győző: *Wimmer Gottlieb Ágost, Felsőlovő nagy papja.* Budapest, 1910. (Egyházunk nagyjai, 10.) 6–28.; Zimmermann, Bernhard Hans: *Gottlieb August Wimmer. Ein Bahnbrecher der Bibelverbreitung in Südosteuropa.* In: Völker, Karl (Hrsg.): *Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus im ehemaligen und im neuen Österreich.* 1937. Wien–Leipzig, 1937. 125–126.; uő: *Gottlieb August Wimmer (1791–1863).* Burgenländische Heimatblätter, Jg. 25. (1963) Heft 4. 163–174.; uő: *Gottlieb August Wimmer, 1791–1863. Ein Wiener mit länderweiter Wirkung.* Wien, 1965. 5–22.

levelezésük is tanúskodik. A lelkész kiemelkedő, sőt meghatározó szerepet játszott abban, hogy – az országban másodikként – Felsőlövő 1840. december 12-én örökváltási szerződést kötött földesurával, Batthyány Gusztávval (1803–1883), és – miközben szívügyének tekintette a Felsőlövőn és környékén élő gyermekek himlő elleni beoltásának megszervezését – neki volt köszönhető a korszerű gazdálkodási módszereket alkalmazó és terjeszteni kívánó közszégi gyümölcsfatermesztő társaság, valamint a Felsőlövői Evangélikus Egyházközségi Segélyegylet megalapítása is.²

Egyik legjelentősebb, de kétségtől legmaradandóbb alkotása a Felsőlövői Evangélikus Tanítóképző Intézet terveinek kidolgozása, annak megalapítása és a létrehozásához szükséges pénzüsszeg előteremtése volt. Az 1845-ben rendeltetésének átadott, később gimnáziummal és reáliskolával kibővült oktatási intézmény felépítéséhez – több más személy, továbbá különféle szervezetek mellett – a Wimmerrel jó személyes kapcsolatban lévő, evangélikus vallású IV. Frigyes Vilmos porosz király (1795–1861, ur.: 1840–1861), valamint József főherceg nádor (1776–1847) szintén evangélikus vallású harmadik felesége, Mária Dorottya főhercegnő (1797–1855) komoly összegű támogatást adott.³

² Ebenspanger: *A felsőlövői á. h.*, 4–6.; uő: *Die 50-jährige Geschichte*, 6–11.; Gross, Werner: *Wimmer als Geograph*. In: Symposium Gottlieb August Wimmer und die Länder der Stephanskrona 14. und 15. Mai 2004. Oberschützen, 2004. 47–54. (Oberschützer Museumsblätter; 1.); Kurz: *Gottlieb August Wimmer*, 35–46., 49–55.; Magyar: *Wimmer Gottlieb Ágost*, 29–32., 34., 38–39.; Reingrabner, Gustav: *Gottlieb August Wimmer und das religiöse Schrifttum*. In: Pfarrer G. A. Wimmer (1791–1863) zum 150. Todestag. Oberschützen, 2014. 6–46. (Oberschützer Museumsblätter; 9.); Simon V. Péter: *Wimmer Ágoston 1848-as londoni küldetése*. In: Orosz Sándor (szerk.): *A Szombathelyi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei*. 1. Szombathely, 1978. 219.; Tilesik, György: *Der Urbarialelibertationsvertrag der Gemeinde Oberschützen*. Burgenländische Heimatblätter, Jg. 49. (1987) Heft 4. 145–156.; uő: *Drei unbekannte Briefe von Graf István Széchenyi und Erzherzogin Maria Dorothea an Gottlieb August Wimmer im Burgenländischen Landesarchiv*. In: Perschy, Jakob – Sperl, Karin (Hrsg.): *Fokus Burgenland – Spektrum Landeskunde*. Festschrift für Roland Widder. Eisenstadt, 2015. 499–515. (Burgenländische Forschungen. Sonderband; 28.); Zimmermann: *Gottlieb August Wimmer. Ein Bahnbrecher*, 126–150.; uő: *Ludwig Kossuth und Gottlieb August Wimmer*. In: Valjavec, Fritz (Hrsg.): *Süddeutsche Forschungen*, 1939. München, 1939. 738.; uő: *Gottlieb August Wimmers Reformtätigkeit in der Pfarre Oberschützen*. In: Dedic, Paul (Hrsg.): *Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus im ehemahligen Österreich*, 1940. Wien–Leipzig, 1940. 159–179.; uő: *Gottlieb August Wimmers und diplomatische Wirksamkeit. Beiträge zur ungarischen Revolution und Emigration*. In: Bauer, Wilhelm – Brunner, Otto (Red.): *Mitteilungen des Österreichischen Instituts für Geschichtsforschung*, 1941. Nr. 1-2. Innsbruck, 1941. 147–162.; uő: *Gottlieb August Wimmer (1791–1863)*, 174–175.; uő: *Gottlieb August Wimmer, 1791–1863. Ein Wiener*, 22–31.

³ Ebenspanger: *A felsőlövői á. h.*, 7–113.; uő: *Die 50-jährige Geschichte*, 19–160.; Frauneder, Helmut: *Die Entwicklung der evangelischen Schulanstalten zu Oberschützen von den Anfängen bis zum Ausgleich*. In: Mraz, Gerda (Red.): *Österreichische Bildungs- und Schulgeschichte von der Aufklärung bis zum Liberalismus*. Eisenstadt, 1974. 149–164. (Jahrbuch für österreichische Kulturgeschichte; IV.); uő: *Die „Armenlehrseminar“ und Wimmers Pädagogik*. In: Symposium Gottlieb August Wimmer und die Länder der Stephanskrona 14. und 15. Mai 2004. Oberschützen, 2004. 34–46. (Oberschützer Museumsblätter; 1.); Gönner, Rudolf: *Gottlieb August Wimmer – Ein burgenländischer Philantrop*. Burgenländische Heimatblätter, Jg. 26. (1964) Heft 4. 171–177.; Kurz: *Gottlieb August Wimmer*, 46–49.; Linberger, Stephan: *Geschichte der öffentlichen evangelischen Schulanstalten zu Oberschützen von ihrer Gründung bis zum ersten fünfundsiebenzigjährigen Jubelfeste*. In: Programm zu dem fünfundsiebenzigjährigen Jubelfeste der öffentlichen evangelischen Schulanstalten in Oberschützen und zugleich Jahresbericht über das Schuljahr 1869–1870, womit zu dem Jubelfeste am 10. Juli und den öffentlichen Prüfungen am 11. und 12. Juli ergebenst einladet in Namen sämtlicher Lehrer Stephan Linberger Director. Wien, 1870. 1–35.; Magyar: *Wimmer*

Wimmer pedagógiai munkásságának jelentőségét az is jelzi, hogy az 1843/1844. évi magyar országgyűlés által kiküldött népiskolai bizottságba is meghívást kapott. Az utolsó előtti rendi országgyűlés alatti pozsonyi tartózkodás minden bizonnyal jelentős befolyást gyakorolt a felsőlövői evangélikus lelkészre,⁴ aki például – amint azt a titkosrendőri jelentésekből tudjuk – oly annyira lelkes híve volt a védeyleti mozgalomnak, hogy még a szószékről is prédikált annak előnyeiről.⁵

Összességben elmondható, hogy az 1848-ban alig 700 lakosú Felsőlovó község⁶ bécsi születésű, magyarul azonban nemcsak jól megtanuló, hanem ízig-vérig magyarrá is váló evangélikus papja az 1830-as és az 1840-es években – miközben egyháza egyik legfontosabb közírója és reformere volt – nem csupán Vas vármegyében, de országos, sőt nemzetközi mércével mérve is rendkívül szerteágazó és fontos közéleti, politikai, vallási, földrajztudományi, pedagógiai, könyvkiadói és könyvterjesztői tevékenységet folytatott, és a polgári átalakulás jónéhány alapkérdésében a leghaladóbb elveket vallotta magáénak.

Itt említjük meg, hogy az igen jelentős egyházi és földrajztudományi szakírói tevékenysége mellett kiterjedt levelezést is folytató Wimmer személyes iratainak sorsa nem ismeretes, annyi azonban biztos, hogy teljes irathagyatékának egy része – amely rendkívül informatív és értékes – fennmaradt, és azt ma Eisenstadtban, a Burgenlandi Tartományi Levéltár őrzik, ám az több mint feltűnő, hogy az abban fellelhető adatokat az eddigi kutatások csupán részlegesen hasznosították.⁷

Wimmer tevékenysége 1848-ban

A felsőlövői lelkész nagy lelkesedéssel és várakozással fogadta az 1848 januárjában és februárjában a Habsburg-ellenes megmozdulásokról az itáliai tartományokból és Franciaországból érkezett híreket. Állítása szerint – bár ezt egyedül egy Berlinben 1849. augusztus 8-án keltezett és IV. Frigyes Vilmoshoz intézett emlékiratában tett kijelentése őrizte meg – jelen volt, amikor 1848. március 3-án Pozsonyban a diéta alsótáblájának ülésén Kossuth elmondta

---

Gottlieb Ágost, 33., 34–37.; Probst, Franz: A felsőlövői evangélikus tanintézetek és szerepük a 19. század tankönyvirodalmában. In: Nemzetközi Kultúrtörténeti Szimpózium „Mogersdorf” 1976. Kőszegen. A pannon térség iskola- és művelődésügye 1918-ig, különös tekintettel a felsőbb oktatásra. Szombathely, 1978. 87–100.; uő: Ein Beitrag der Evangelischen Schulanstalten von Oberschützen zur Pädagogik und Schulbuchliteratur des 19. Jahrhunderts. In: Nemzetközi Kultúrtörténeti Szimpózium „Mogersdorf” 1976. Kőszegen, 101–116.; Tilcsik György: Adatok a Felsőlovói Evangélikus Tanintézetek Elemi Mintaiskolájának 1848 előtti működéséhez. Az iskola 1847 februárjában kiadott tájékoztatója. In: Draskóczy István – Varga Júlia – Zsidi Vilmos (szerk.): Universitas – Historia. Tanulmányok a 70 éves Szögi László tiszteletére. Budapest, 2018. 415–437. (Magyar Levéltárosok Egyesülete kiadványai; 15.); Zimmermann, Bernhard Hans: Carl Ferdinand Kühne. Erster Direktor der Lehranstalt in Oberschützen. Ein Beitrag zur evangelischen Schul- und Erziehungsgeschichte in Österreich und Ungarn. In: Kühnert, Wilhelm (Hrsg.): Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich, 1953. Wien, 1953. 266–272.; uő: Gottlieb August Wimmer, 1791–1863. Ein Wiener, 31–35.

⁴ Zimmermann: *Gottlieb August Wimmers*, 149–150.

⁵ Magyar Nemzeti Levéltár (a továbbiakban: MNL). Országos Levéltár. Magyar kancelláriai levéltár. A 105 Informations-Protocolle der Ungarisch-Siebenbürgischen Sektion. 152/1845.

⁶ MNL Vas Megyei Levéltár (a továbbiakban: VamL). Vas vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Köz- és kisgyűlési jegyzőkönyvek (a továbbiakban: VVkir. Kjkv.) 912/1848.

⁷ Burgenländisches Landesarchiv. Nachlässe. Nachlass Gottlieb August Wimmer. Archivalien Wimmer. Wimmer hagyatékában személyes iratai, levelezése, több kézírata stb. mellett megtalálhatók családtagjainak iratai – közöttük a lelkész hozzájuk intézett levelei – is.

nagy jelentőségű és az események kimenetelére döntő hatást gyakorló felirati javaslatát.⁸ Eszerint a felsőlövői lelkipásztor közvetlen közlővel tapasztalhatta meg az utolsó rendi országgyűlés működésének egyik legfontosabb és legizgalmasabb időszakát.

Nincsenek adatok arra, hogy Wimmer 1848 márciusában, illetőleg talán áprilisában pontosan mikor tartózkodott Pozsonyban, az azonban tény, hogy Vas vármegye 1848. május 1-jén megtartott közgyűlésén beválasztották a korábbi megyegyűlés funkcióját és feladatait átvevő képviselői bizottságba, és ekkor ugyancsak tagja lett az első népképviselői választások lebonyolításával megbízott központi választmánynak is.⁹

Az 1848:18. törvénycikkely alapján megvalósult sajtószabadság nyomán újabb biblikiadási tervek foglalkoztatták, és több külföldi utat is kívánt tenni,¹⁰ ám mindezeket nem valósíthatta meg, mivel a magyar kormány megbízásából 1848 májusában, illetőleg augusztusában Londonba utazott, ahol nem hivatalos, de nagyon fontos diplomáciai tárgyalásokat folytatott.

Első utazásának eseményeiről nem sok adat áll rendelkezésre. Valószínűsíthetőleg azonban ekkor azt a feladatot kapta, hogy londoni ismeretségeit felhasználva igyekezzen elősegíteni a magyar–angol kereskedelmi, végső soron pedig diplomáciai kapcsolatok kialakítását.

A felsőlövői lelkipásztor második, augusztus elején kezdődött londoni útjáról már jóval többet tudunk. Kossuth megbízásából és részletes írásbeli instrukciói alapján egyrészt fegyvereket vásárolt, másrészt egyházi kapcsolatait is sorompóba állítva nagyobb összegű államkölcsön megszerzésére tett kísérletet. Mindezek mellett egy angliai magyar és egy magyarországi angol főkonzulátus felállítása érdekében Henry Palmerstonnal (1784–1865) is tárgyalást folytatott, amelynek során az angol külügyminiszter – nem igazán váratlanul – elutasító módon reagált, és e tekintetben – a kölcsönhöz hasonlóan – a lelkész második londoni útja nem hozott eredményt.¹¹

⁸ Wimmer, Gottlieb August: *Memorial an Friedrich Wilhelm IV. König von Preußen*. In: Korn, Philipp (Hrsg.): *Neueste Chronik der Magyaren. Geschichtliche Darstellung der Zustände des Lebens und Wirkens der Ungarn in und außerhalb ihrer Heimath von der Zeit der russischen Invasion in Ungarn und Siebenbürgen bis auf die gegenwärtigen Tage*. Bd. 2. Die Russen in Ungarn und die Ungarn in Deutschland. Th. 2. Die Ungarn in Deutschland. Hamburg – New York, 1852. 260.

⁹ VamL VvKir. Kjkv. 910/1848., 911/1848.

¹⁰ Zimmermann: *Gottlieb August Wimmers*, 165.

¹¹ Wimmer két londoni útjáról lásd: Haraszi Éva: *Az angol külpolitika a magyar szabadságharc ellen*. Budapest, 1951. 51.; Kossuth Lajos Összes Munkái (a továbbiakban: KLÖM) 12. köt. Kossuth Lajos 1848/49-ben. 2. *Kossuth Lajos az első magyar felelős minisztériumban 1848 április–szeptember*. Sajtó alá rendezte: Sinkovits István. Budapest, 1957. 727–729.; Simon: *Wimmer Ágoston*, 217–226.; Tilcsik György: *Kossuth Lajos levele Wimmer Ágoston 1848. évi második londoni küldetéséről*. Vasi Honismereti Közlemények, 16. évf. (1991) 2. sz. 77–83.; uő: *Adalékok Wimmer Ágoston 1848. évi tevékenységéhez*. In: Tilcsik György (szerk.): *Előadások Vas megye történetéről*. 2. Szombathely, 1993. 191–193. (Vas megyei levéltári füzetek; 6.); uő: *Quellen und Angaben zur Tätigkeit von Gottlieb August Wimmer im Herbst 1848*. In: Gürtler, Wolfgang – Winkler, Gerhard J. (Hrsg.): *Forscher – Gestalter – Vermittler. Festschrift Gerald Schlag*. Eisenstadt, 2001. 408–410. (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland; 105.); uő: *Gottlieb August Wimmer und die ungarische Revolution von 1848/1849*. In: *Symposium Gottlieb August Wimmer und die Länder der Stephanskronen* 14. und 15. Mai 2004. Oberschützen, 2004. 19–20. (Oberschützer Museumsblätter; 1.); Waldapfel Eszter: *A független magyar külpolitika, 1848–1849*. Budapest, 1962. 45.; Zimmermann: *Ludwig Kossuth, 738–741., 744–747.*; uő: *Gottlieb August Wimmers*, 166–167.; uő: *Gottlieb August Wimmer, 1791–1863. Ein Wiener*, 36–37.

Wimmer 1848 augusztusának végén tért vissza Magyarországra.¹² Részletesen informálta Kossuthot útjának eseményeiről, és szeptember elején már ismét otthon volt, és úgy gondolta, azt tervezte, hogy mindenfajta politikai tevékenységtől visszavonul.¹³

Kossuth népfelkelésre buzdító szövegének megszületése és annak fogadtatása Vas vármegyében

A felsőlövői lelkész e szándékát hamarosan revideálni kényszerült, miután Josip Jelačić (1801–1859) horvát bán a bécsi udvar tudtával és támogatásával 1848. szeptember 11-én hozzávetőlegesen 50 000 főnyi serege élén Varasdnál (ma: Varaždin, Horvátország) Magyarország területére lépett azzal a nem titkolt céllal, hogy a legitim magyar kormány hatalmát megdöntse. A bán és csapatai eredetileg a Balaton déli partján akartak Pestre vonulni, ám – amint az ismeretes – Zala, Somogy, Veszprém és Fejér vármegyéken át csak Pákozdig jutottak.¹⁴

Az így kialakult feszült politikai és katonai helyzetben Batthyány Lajos 1848. szeptember 23-án országos népfelkelési biztossá nevezte ki Kossuthot,¹⁵ aki szeptember 24-én toborzó-körútra indult az Alföldre,¹⁶ ám még előző nap, az országgyűlés szeptember 18-án megtartott

¹² Kossuth Lajos az első magyar felelős miniszteriumban, 729.

¹³ Zimmermann: Gottlieb August Wimmers, 167.

¹⁴ A horvát sereg felállításáról, Magyarország ellen történt kiindításának politikai előzményeiről és katonai előkészületeiről, a magyar részről végrehajtott ellenintézkedésekről, továbbá a bán csapatainak Pákozdig történt vonulásáról és pusztításáról a rendelkezésre álló nagyszámú publikáció közül lásd: Aradi Péter: *A Dráva-vidék védelmének szervezése 1848 nyarán*. Kaposvár, 1972. (Somogyi Almanach; 16–17.); Bauer, Ernest: *Joseph Graf Jellachich de Buzim, Banus von Kroatien. Schicksal und Legende des kroatischen Helden von 1848*. Wien–München, 1975. 142–184.; Bősze Sándor: *Két osztrák katonatiszt feljegyzései Jellačić 1848 őszi, magyarországi hadjárataról. Naplórészletek a támadó hadsereg Somogy–Zala megyei útjáról*. In: Szili Ferenc (szerk.): Somogy megye múltjából, 1992. Kaposvár, 1992. 133–156. (Levéltári évkönyv; 23.); Hauptmann, Ferdinand: *Jelačić's Kriegszug nach Ungarn 1848*. Graz, 1975. Bd. 1. 1–97., Bd. 2. 1–38., 189–226., 302–353. (Zur Kunde Südosteuropas; II/5.); Hermann Róbert: *A Drávától Schwechatig. Az 1848. őszi hadi események a Dunántúlon és a Felvidéken, 1848. szeptember–november. Jellačić horvátországi csapatainak támadásától Simunich kiszorításáig*. Századok, 132. évf. (1998) 2. sz. 327–346., 350–351.; Molnár András: *A Muraköz 1848-ban*. Századok, 132. évf. (1998) 2. sz. 316–320.; Simon V. Péter – Tilcsik György: *A Vas megyei mozgóvá tett nemzetőrség és levelezőkönyve, 1848 július–szeptember*. In: Bándi Gábor – Cserményi Vajk – Horváth Ernő (szerk.): Savaria, 1983–1984. Szombathely, 1989. 269–284., 291–333. (A Vas Megyei Múzeumok Értesítője; 17–18.); Urbán Aladár: *A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán*. Budapest, 1973. 143–221.; uő: *Pákozd 1848*. Budapest, 1984. 73–180.; uő: *Csáktornyától Velencéig. Csány László kormánybiztos jelentései a Dráva vonalról és a visszavonulás állomásairól, 1848. augusztus 29. – szeptember 27*. Századok, 132. évf. (1998) 2. sz. 417–456.; Varga János: *Népfelkelő és gerillaharcok Jellasics ellen 1848 őszén*. Budapest, 1953. 7–154.

¹⁵ A biztosi megbízatás pontos időpontja nem ismert, mivel a kinevezést tartalmazó iraton nincs datálás. Urbán Aladár szerint a megbízólevelet Batthyány valószínűleg szeptember 23-án, de az is lehetséges, hogy 24-én reggel írta alá. Lásd: *Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai*. 2. köt. Válogatta, a jegyzeteket készítette, az előszót írta: Urbán Aladár. Budapest, 1999. 1563.; Urbán Aladár: *Kossuth alföldi toborzóútja 1848 őszén. Kiegészítések új ismereteink alapján*. Hadtörténelmi Közlemények, 115. évf. (2002) 3. sz. 544.

¹⁶ A toborzóútról lásd: Barta István: *Kossuth alföldi toborzóútja 1848 őszén*. Századok, 86. évf. (1952) 1. sz. 149–166.; Urbán: *Kossuth alföldi toborzóútja*, 539–570.

ülésének döntése alapján¹⁷ papírra vetette az „*Atyámfiak! Véreim! Polgártársaim!*” kezdetű, népfelkelésre hívó szövegét. Ezt egyrészt a Kossuth Hírlapja szeptember 24-én megjelent száma datálás nélkül közölte,¹⁸ másrészt pedig az országgyűlés említett, szeptember 18-ai ülésének határozata szerint 1 millió példányban kinyomtatták, és „*az ország minden ajku lakosainak felvilágosítása és az önfentartás és honvédelem kötelességének teljesítése végett*”¹⁹ a vármegyékbe és a szabad királyi városokba megküldték.

A kinyomtatott és szintén keltezés nélküli röplap természetesen eljutott Vas vármegyébe is, és ma több példányban is megtalálható a Vas Megyei Levéltárban, egyfelől a vármegye alispánjának „Proklamációk, röpiratok, körlevelek” elnevezésű állagában, másfelől pedig Vas Vármegye Képviselői Bizottmánya iratai között.²⁰

Érdeességként említjük meg, hogy a Hadtörténelmi Levéltár őrzi a kiáltvány röpiratként fennmaradt egy példányát, amelyen megjelenési helyként Pest, dátumként pedig 1848. szeptember 23. szerepel.²¹ Ehhez hasonlóan a szöveget később teljes egészében közreadó szerzők közül Doby Antal és Kossuth Ferenc publikációjában a felhívás végén „*Pest, sept. 23-kán 1848.*”,²² illetőleg a „*Pest, 1848. szeptember 23-án.*”²³ keltezés olvasható, ugyanakkor Pap Dénes és Barta István helynév közlése nélkül szeptember 24-ét adták meg annak elkészülési időpontjaként.²⁴

Nem tekintettük feladatunknak, hogy Kossuth szövegének 1848-ban megjelent, illetőleg később közreadott szövegeit betűről betűre összevegyük egymással, arra azonban felhívjuk a figyelmet, hogy már az egykorú forrásokban is több címvariánsa létezett, míg ugyanis a Kossuth Hírlapjában és Doby Antal közleményében a „*A néphez.*”,²⁵ a Hadtörténelmi Levéltárban megtalálható röplapon „*A néphez!*”,²⁶ a Vas megyei Levéltárban őrzött röplapon a „*Kossuth szövege a néphez.*”²⁷ a címe, addig Pap Dénes, Kossuth Ferenc és Barta István – vélhetőleg a Kossuth Hírlapjában megjelent címre figyelemmel – a „*Kossuth a magyar néphez.*”,²⁸ „*Kiáltvány a néphez.*”,²⁹ illetőleg „*Kossuth kiáltványa magyar néphez.*”³⁰ cím alatt adta

¹⁷ *Nemzeti gyűlés.* Közlöny, 1848. szept. 19. 516.; Beér János (szerk.): *Az 1848/49. évi népképviseleti országgyűlés.* Budapest, 1954. 238.; Urbán: *Kossuth alföldi toborzóútja*, 544.

¹⁸ Kossuth Lajos: *A néphez.* Kossuth Hírlapja, 1848. szept. 24. 1.

¹⁹ *Az 1848/49. évi népképviseleti országgyűlés*, 238.

²⁰ VaML Vas vármegye alispánjának iratai (a továbbiakban: Alispír.) Proklamációk, rendeletek, körlevelek (a továbbiakban: Prk.). Kossuth Lajos szövege a néphez. H. é. n. (a továbbiakban: KLSz.); VaML Vas vármegye Képviselői Bizottmánynak iratai (a továbbiakban: VvKBir.). Bizottmányi iratok (a továbbiakban: Bir.) 1179/1848.

²¹ Tóth Orsolya: *A Hadtörténelmi Múzeum Plakát- és aprónyomtatványtárának 1848–1849-es gyűjteménye.* Hadtörténelmi Közlemények, 113. évf. (2000) 3. sz. 694–695.

²² Doby Antal: *Kossuth Lajos kiáltványa 1848-ból.* Történelmi Lapok, 1875. szept. 5. 1190.

²³ Kossuth Lajos iratai 13. köt. *Kossuth Lajos hírlapi cikkei.* 2. köt. 1843–1848. Sajtó alá rendezte: Kossuth Ferencz. Budapest, 1911. 530.

²⁴ KLÖM 13. köt. Kossuth Lajos 1848/49-ben. 3. *Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. 1. rész. 1848 szeptember–december.* Sajtó alá rendezte: Barta István. Budapest, 1952. 28.; Pap Dénes: *Okmánytár Magyarország függetlenségi harcának történetéhez 1848–1849.* 2. köt. Pest, 1869. 72.

²⁵ Kossuth: *A néphez*, 1.; Doby: *Kossuth Lajos kiáltványa*, 1187.

²⁶ Tóth: *A Hadtörténelmi Múzeum*, 694.

²⁷ VaML Alispír. Prk. KLSz.; VaML VvKBir. Bir. 1179/1848.

²⁸ Pap: *Okmánytár*, 72.

²⁹ *Kossuth Lajos hírlapi cikkei*, 523.

³⁰ *Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén*, 28.

közre a szózat szövegét. Ugyancsak említést érdemel az a már felületes áttekintés nyomán is érzékelhetővé váló tény, miszerint a Doby publikálta kiáltvány szövege némileg eltér valamennyi, 1848-ban megjelent – azaz a Kossuth Hírlapjában közölt, a Hadtörténelmi Levéltárban őrzött, továbbá Vas vármegye alispánjának, illetőleg Vas Vármegyei Képviselői Bizottmány iratai között fennmaradt röplapokon olvasható –, valamint a Pap Dénes, Kossuth Ferenc és Barta István forráskiadványában napvilágot látott szózat szövegétől, mivel Dobynál a kiáltvány végén három olyan rövidke bekezdés található, amelyek a többiekben nem.³¹ A kelezések és a címek közötti eltérést, illetőleg az említett – valószínűleg utóbb és helyben betoldott – három bekezdést talán az magyarázhatja, hogy Kossuth 1848. szeptember 23-án megfogalmazott, népfelkelésre hívó kiáltványát a Pestről a vármegyékbe küldött röpiratok vagy a Kossuth Hírlapja alapján több helyen is újjólag kinyomtatták, melynek következtében annak többféle variánsa is ismert.

Nem tudjuk, Wimmer hol és mikor vette kézbe Kossuth szózatát, továbbá, hogy mikor döntött annak lefordításáról, de bizonyos, hogy nem sokat késlekedett, hiszen azt – „*Pesth am 28. September*”³² kelezéssel – saját elhatározásából egyrészt „*német nyelvre szabadon fordított*”-a, „*s célszerű bővítésekkel a németek lelkületéhez szólólag elkészített*”-e.³³ Ugyancsak nincs adatunk arról, hogy az újságban vagy a röplapon publikált szöveg alapján végezte el az önmaga elé tűzött feladatot, ám a fordítás és átdolgozás végén olvasható dátum minden bizonnyal valódi, a megjelenés helyeként pedig nyilvánvalóan azért szerepelt az eredeti szózattal azonos módon Pest városa, mert a felsőlövői lelkész ezzel is azt kívánta jelezni, illetőleg megerősíteni, hogy az általa németre fordított és részben átfogalmazott szöveg valójában Kossuth Lajos tollából származik.³⁴

Ugyanakkor nem kétséges, hogy Wimmer Ágoston azért vállalkozott a kiáltvány lefordítására és a németajkú népesség lelki beállítottságát szem előtt tartó átfogalmazására, mert egyrészt pontosan tudta, hogy Vas vármegyében, annak is elsősorban nyugati felében – így a sok kisebb-nagyobb falu mellett a vármegye egyetlen szabad királyi városában, Kőszegen, a megyeszékhely Szombathelyen, továbbá olyan, jelentősebb mezővárosokban mint Alhó (ma: Markt Allhau, Ausztria), Léka (ma: Lockenhaus), Némethidegkút (ma: Deutsch Kaltenbrunn, Ausztria), Németszentmihály, (ma: Großpetersdorf), Németújvár (ma: Güssing, Ausztria), Pinkafő (ma: Pinkafeld, Ausztria), Rohonc (ma: Rechnitz, Ausztria), Szalónak (ma: Stattdschlainig, Ausztria), Sentelek (ma: Stegersbach, Ausztria) stb. – jelentős számú, mindösszesen közel 105 000 főt kitevő német lakosság élt, akik a vármegye teljes népességé-

³¹ E három bekezdés – amelyek szerzőjével, valamint létrejöttének, illetőleg a szózat eredeti szövegéhez való csatolásának körülményeivel itt és most nem foglalkozunk – a szózat közreadásánál is követett publikálási gyakorlatot szem előtt tartó szövege a következő:

„*Fel hát fegyverre, aki megátkozott lenni nem akar!*

„*Én, a magyar nép képviselőinek egyike, közitekbe megyek. Atyámfia! Meghajtom előttem a zászlót, hogy reá megesküdjünk: el nem hagyni a hazát és az elárult magyar nemzetet.*

„*Én megyek a népet szent kötelességére lelkesíteni. Aki engem e szent munkában segíteni akar, jöjjön velem!*” Doby: Kossuth Lajos kiáltványa, 1190.

³² VaML Alispír. Prk. Kossuth Lajos a néphez intézett szózata Wimmer Ágoston fordításában és átdolgozásában. Pest, 1848. szeptember 28. „*Kivonás Vas megyének 1848-dik évi október hó 3-án Szombathelyen tartott bizottmányi ülése jegyzőkönyvéből. Szombathely, 1848. október 3.*” (a továbbiakban: WÁFá.); VaML VvKBir. Bir. 1179/1848.

³³ VaML Alispír. Prk. WÁFá.; VaML VvKBir. Bizottmányi jegyzőkönyvek (a továbbiakban: Bjkv.) 1179/1848.; VvKBir. Bir. 1179/1848.

³⁴ VaML Alispír. Prk. WÁFá.; VvKBir. Bir. 1179/1848.

nek több mint egyharmadát tették ki,³⁵ másrészt annak érdekében, hogy őket minél hatékonyabban mozgósítani lehessen a Jelačić serege elleni fegyveres harcra és küzdelemre, szükségesnek látta, hogy a felhívást jónéhány helyen az ő gondolatviláguknak és mentalitásuknak megfelelően átalakítsa, az eredeti szöveghez számottevő részeket hozzáírjon, illetőleg abból bizonyos szakaszokat elhagyjon.

Azt is valószínűsíthetjük – bár erre vonatkozó forrást nem találtunk –, hogy a felsőlövői lelkész a vármegye vezetőinek előzetes informálása után és azok beleegyezésével látott neki a Kossuth-féle felhívás lefordításának, illetőleg átfogalmazásának. Erre abból következtethetünk, hogy Wimmer a szöveg németnyelvű variánsának szövegét Vas Vármegye Képviselői Bizottmánya 1848. október 2-án megnyílt, de 3-ra is áthúzódtot ülése elé terjesztette, ahol azt felolvasták és elfogadták, majd határozatot hoztak, hogy Kőszegen, Reichard Károly és Fiai nyomdájában 10 000 példányban kinyomtatatták, egyúttal felhívták az érintett települések lelkészeit és a jegyzőt, valamint az illetékes uradalmak tisztjeit, hogy személyesen is vegyenek részt a nyomtatvány minél gyorsabban és minél nagyobb körben történő terjesztésében.³⁶

Wimmer részvétele a Vas vármegyei népfelkelés szervezésében

Minden bizonnyal Kossuth 1848. szeptember 23-án kelt szövege, valamint annak németre fordított variánsa is számottevő szerepet játszott abban, hogy Vas vármegyében 1848 őszén jelentős számú személy csatlakozott a kibontakozott népfelkeléshez. Ennek előzménye az volt, hogy 1848. szeptember 29-én Pákozdnál lezajlott és a horvát sereg számára vereséggel végződött csata utáni második napon Jelačić fősergevével Bécs felé menekült, és Fehérváron (ma: Székesfehérvár), Mórton, Kispéren és Győrön át október 5-én érkezett meg Mosonba (ma: Mosonmagyaróvár), ahol megállt, és ellentámadásra készülődött.³⁷

A horvát sereg közeledésének híre természetesen eljutott Vas vármegyébe is, emiatt Vas Vármegye Képviselői Bizottmánya említett, október 2-án és 3-án megtartott ülésén – amellyel, hogy elrendelték Kossuth népfelkelésre hívó szövege Wimmer-féle fordításának kinyomtatását – több más, fontos döntés is született. Így többek között határozatot hoztak a közbiz-

³⁵ Fényes Elek 1847-ben publikált statisztikai adatai szerint Vas vármegyében összesen 298 772 személy élt, akik közül 138 939 (46,50%) magyar, 104 669 (35,03%) német, 31 456 (10,53%) szlovén – egykorú elnevezés szerint: vindus, azaz vend –, 18 453 (6,18%) horvát, 5255 (1,76%) pedig zsidó volt. Lásd: Fényes Elek: *Magyarország leírása*. Pest, 1847. [1. rész.] Magyarország általánosan. 28–29., 2. rész. Magyarország részletesen. 95. Az egyes települések lakosságának számáról és etnikai hovatartozásáról lásd: Benczik Gyula – Mayer László (bev. és jegyz.): Fényes Elek: *Vas vármegye mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben*, 1836. Szombathely, 1991. (Vas megyei levéltári füzetek; 4.); Fényes Elek: *Magyarország geographiai szótára, mellyben minden, város, falu és puszta, betűrendben körülményesen leiratik*. 1–4. köt. Pest, 1851.

³⁶ VaML Alispir. Prk. WÁFá.; VaML VvKBir. Bjkv. 1179/1848.; VaML VvKBir. Bir. 1179/1848.

³⁷ Bauer: *Joseph Graf Jellachich*, 185–188.; Hauptmann: *Jelačić's Kriegszug*, 1., 98–108.; uő: *Jelačić's Kriegszug*, 2., 38–44., 226–233.; Hermann Róbert: *A Todorovič-hadoszlop átvonulása Sopron és Vas megyén 1848 októberében*. Soproni Szemle, 53. évf. (1999) 3. sz. 241.; uő: *Újabb adatok és szempontok Kőszeg „kapitulációjának” kérdéséhez. A Todorovič-hadoszlop átvonulása Moson, Sopron és Vas megyén 1848 októberében*. In: Bariska István – Söptei Imre (szerk.): *Kőszeg 2000. Egy szabad királyi város jubileumára*. Kőszeg, 2000. 193.; Simon V. Péter: *Kőszeg kapitulációja 1848. október 12-én*. In: *A Szombathelyi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei*. 2. Szombathely, 1980. 183–186.; Simon – Tilcsik: *A Vas megyei*, 284–285.; Urbán: *Pákozd 1848*, 181–186.; uő: *Baththyány Lajos és a vasi fölkélsereg 1848 szeptember-októberében*. Hadtörténelmi Közlemények, 32. évf. (1985) 4. sz. 793–794.; Varga: *Népfelkelő és gerillaharcok*, 215–228.

tonság fenntartásáról és egy, a vármegye lakosságát informáló tájékoztató elkészítéséről, valamint a népfelkelés kihirdetéséről, egyúttal elrendelték e felhívás – amelynek megfogalmazásával a vármegyei helyettes főjegyzőt, Bertha Antalt bízták meg – magyar nyelven 5000, horvát és vend nyelveken 600-600 példányban történő kinyomtatását, továbbá a szolgabírák és lelkészek segítségével a lakosság körében történő gyors terjesztését is.³⁸ Német nyelvű felhívás elkészítéséről és kinyomtatásáról vélhetően azért nem intézkedett a bizottmány, mert Kossuth szövegének Wimmer-féle fordítása és átfogalmazása jól betöltötte ennek szerepét. Ugyanakkor megemlíthetjük, hogy Bertha Antal a képviselői bizottmány határozatának megfelelően papírra vetette ugyan a vármegye népfelkelést hirdető felhívását, ám annak „csak” a fogalmazványa maradt fenn,³⁹ míg egyetlen magyar vagy idegen nyelvű nyomtatott példány sem található meg sem Vas Vármegye Képviselői Bizottmánya iratai között, sem pedig az alispáni iratok „Proklamációk, röpiratok, körlevelek” nevű állagában. Nem tudjuk, ennek mi az oka, de egyik lehetséges magyarázat az, hogy végül e felhívást nem nyomtatták ki, mivel a vármegye vezetői elegendőnek tartották, ha Kossuth szövegét küldik szét és terjesztik a lakosság körében.

Miután Jelačić Mosonban hírére vette az október 6-án lezajlott bécsi forradalomnak, elhagyta Magyarország területét, és a császárváros felé indul. Ezt megelőzőleg azonban a fősegről leválasztotta az annak részét képező, de csekély hadipotenciállal rendelkező népfelkelőket, és elrendelte, hogy azok – két határőrszázalóval, illetőleg kevéske tüzérséggel kiegészülve – Kuzman Todorović (1787–1858) vezérőrnagy irányítása alatt Sopron, Vas és Zala vármegyéken keresztül induljanak vissza Horvátországba. Amikor e nagyjából 12 000–14 000 főnyi sereg már közeledett Vas vármegye területéhez, Wimmer Ágoston fegyverbe szólította Felsőlövő és környékének lakosságát, és ő maga állt a népfelkelők élére. Így neki és az általa irányított népfelkelőknek is érdemleges szerepe volt abban, hogy Kőszeg város a horvát katonák előtt 1848. október 12-én történt taktikus kapitulációját követően, a közelgő magyar katonai erők előtt Lékán (ma: Lockenhaus, Ausztria) és Pörgölényen (ma: Pilgersdorf, Ausztria) keresztül nagy sietve Alsó-Ausztriába távozó Todorović és csapatai a későbbiek során nem tudtak visszatérni Magyarországra, és végül Stájerországon keresztül voltak kénytelenek hazatérni.⁴⁰

A Todorović vezette horvát sereg elleni népfelkelés szervezésében és irányításában való részvétele miatt Wimmert Bécsben feljelentették, mely feljelentés Kőszegről érkezett a csá-

³⁸ VaML VvKBir. Bjkv. 1173/1848., 1174/1848., 1176/1848., 1178/1848., 1188/1848.; VaML VvKBir. Bir. 1178/1848.

³⁹ VaML VvKBir. Bir. 1178/1848.

⁴⁰ Bariska, István: *Hintergrund einer „Kapitulation”. Kőszeg im Oktober 1848.* In: Kropf, Rudolf (Red.): *Die Revolution von 1848/49. im österreichisch-ungarischen Grenzraum.* Eisenstadt, 1996. 128–134. (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland; 94.); Bauer: *Joseph Graf Jellachich,* 186–91.; Hauptmann: *Jelačić's Kriegszug, 1.,* 108–109.; uő: *Jelačić's Kriegszug, 2.,* 44–53., 233–237.; Hermann: *A Drávától Schwechatig,* 351–352.; uő: *A Todorović-hadoszlop,* 241–272.; uő: *Újabb adatok,* 194–236.; Molnár András: *A kőszegi nemzetőrség 1848 márciusától decemberéig.* Vasi Szemle, 41. évf. (1987) 2. sz. 197–201.; Simon: *Kőszeg kapitulációja,* 186–206.; Simon–Tilcsik: *A Vas megyei mozgóvá,* 285–286.; Tilcsik: *Adalékok Wimmer Ágoston,* 194.; uő: *Quellen und Angaben,* 411.; uő: *Gottlieb August Wimmer,* 23–25.; Urbán: *Batthyány Lajos,* 794–799.; Varga: *Népfelkelő és gerillaharcok,* 229–250.; Zimmermann: *Gottlieb August Wimmers und,* 168–169. Az 1848. október 12-én Kőszegen történt eseményekről, valamint az azokkal összefüggésben lezajlott vizsgálatról és perről lásd: Bariska: *Hintergrund,* 130–133.; Hermann: *A Todorović-hadoszlop,* 243–244.; uő: *Újabb adatok,* 213–219., 221–225.; Molnár: *A kőszegi nemzetőrség,* 200–201.; Simon: *Kőszeg kapitulációja,* 193–201.; Urbán: *Batthyány Lajos,* 798–799.; Varga: *Népfelkelő és gerillaharcok,* 244–249.

szárvárosba.⁴¹ Részből emiatt, részben pedig a Batthyány-kormány megbízásából tett két londoni útja, nem kevésbé pedig Kossuth népfelkelésre hívó szózatának németre való lefordítása és átdolgozása miatt Windischgrätz (1787–1862) tábornagy, az osztrák seregek főparancsnoka Wimmert Kossuth bizalmas hívének és közeli munkatársának, sőt jobbkezeének tartotta,⁴² ezért amikor 1848 decemberének végén a császári csapatok Magyarország, közelebbről Vas vármegye területére léptek, azonnal megindult a keresés az államellenes tevékenységgel és felségárulással vádolt felsőlövői evangélikus pap után.⁴³

Wimmer elmenekülése Magyarországról

Miközben már keresték, 1848. december 27-én kalandos körülmények között és nem kis szerencsével sikerült elmenekülnie előbb Felsőlövőről, majd az országból, és Ausztrián, Bajorországon, Svájcban keresztül előbb Párizsba, majd Londonba ment.⁴⁴ Kapcsolatba kerülve Teleki Lászlóval (1811–1861), valamint Pulszky Ferencsel (1814–1897), a legjobb tudása szerint igyekezett szolgálni a magyar kormány külpolitikai törekvéseit. Ennek részeként Batthyány Kázmér külügyminiszter (1807–1854) tudtával és beleegyezésével 1849 júliusában Berlinbe utazott azzal a megbízatással és céllal, hogy találkozzon IV. Frigyes Vilmostal, és rávegye őt, hogy Ausztriával és Oroszországgal szemben álljon ki Magyarország mellett. Miután azonban a porosz király korábbi ismeretségük és kifejezetten jó személyes viszonyuk ellenére sem volt hajlandó fogadni őt, augusztus elején még a porosz fővárosban egy terjedelmes memorandumot készített, amely azonban az aktuális nemzetközi viszonyok és a nem sokára bekövetkező világháború miatt már nem hozott, nem hozhatott eredményt.⁴⁵

Wimmer végül 1849 szeptemberében Berlinből Londonba ment, majd onnan december 15-én több magyar emigránssal együtt New Yorkba indult, ahová 1850. január 30-án érkezett meg, ám ugyanezen év augusztusában már vissza is tért Európába.⁴⁶ Brémában telepedett le, ahol folytatta lelkesítő tevékenységét.⁴⁷ Szándékában állt visszatérni Ausztriába – és talán

⁴¹ Zimmermann: *Gottlieb August Wimmers*, 170–171.

⁴² Zimmermann: *Ludwig Kossuth*, 742–743.; uő: *Gottlieb August Wimmers*, 171–172.

⁴³ Tepperberg, Christoph: *Die Flucht Gottlieb August Wimmers im Winter 1848/49*. Burgenländische Heimatblätter, Jg. 44. (1982) Heft 1. 14.; Zimmermann: *Ludwig Kossuth*, 741–742.; uő: *Gottlieb August Wimmers*, 172.

⁴⁴ Magyar: *Wimmer Gottlieb Ágost*, 50–55.; Tepperberg: *Die Flucht Gottlieb August Wimmers*, 14–19.; uő: *Auf der Flucht. Das „Itinerar“ Gottlieb August Wimmers, 1848–1863*. In: G. A. Wimmer anlässlich seines 150. Todestages. Oberschützen, 2014. 60–63.; (Oberschützer Museumsblätter; 9.); Tilcsik: *Quellen und Angaben*, 412–413.; uő: *Gottlieb August Wimmer*, 26–28.; uő: *Adatok a magyar diplomácia 1849 későnyarán tett utolsó erőfeszítéseiről. Teleki László 1849. augusztus 16-án, Párizsban kelt levele Gottlieb August Wimmerhez*. Soproni Szemle, 62. évf. (2008) 2. sz. 195–197.; Zimmermann: *Gottlieb August Wimmers und*, 172–176.; uő: *Gottlieb August Wimmer, 1791–1863. Ein Wiener*, 38.

⁴⁵ Wimmer 1849 júliusában és augusztusában lezajlott berlini tartózkodásáról és ottani tevékenységéről lásd: Tilcsik: *Gottlieb August Wimmer*, 28–32.; uő: *Adatok a magyar diplomácia*, 196–206.; Waldapfel: *A független magyar külpolitika*, 315–318.; Zimmermann: *Gottlieb August Wimmers*, 176–184.; uő: *Gottlieb August Wimmer, 1791–1863. Ein Wiener*, 38–40.

⁴⁶ Tepperberg: *Die Flucht Gottlieb August Wimmers*, 19.; uő: *Auf der Flucht*, 63–64.; Zimmermann: *Gottlieb August Wimmer, 1791–1863. Ein Wiener*, 40–42.

⁴⁷ Wimmer Ágoston életének brémai időszakáról lásd: Kurz: *Gottlieb August Wimmer*, 65–67.; Zimmermann, Bernhard Hans: *Gottlieb August Wimmers Wirksamkeit in Bremen*. In: Meyer, Philipp

Magyarországra is –, ezért többször is amnesztiáért folyamodott, ám rendre visszautasításban részesült. A már idős és súlyos beteg lelkész Bécsben élő leánya, Adele közbenjárására 1863. április 9-én azután engedélyt kapott, hogy négy hetet nála tölthessen. Április 13-án érkezett meg a császárvárososba, ahol 1863. május 12-én tüdőgyulladásban meghalt.⁴⁸ Két nappal később a Bécs mai V. kerületében lévő matzleinsdorfi evangélikus temetőben helyezték örök nyugalomra.⁴⁹

Néhány szó Kossuth szózatának eredeti, valamint magyarra fordított német nyelvű variánsa elé⁵⁰

Az eredeti kiáltvány, valamint a Wimmer-féle fordítás és átdolgozás összevetéséből – amelyet az alábbi, párhuzamos közlés könnyen lehetővé tesz – azonnal kitűnik, hogy a felsőlövői lelkész Kossuth szövegének egy részét egyszerűen elhagyta, és ezek helyébe saját mondatait, gondolatait illesztette. Összességében elmondható, hogy az eredeti és a Wimmer-féle változat – figyelemmel arra, hogy az előbbi valamelyest hosszabb – hozzávetőlegesen fele részben fedik egymást. A lelképásztor jelentős, de természetesen nem felfogásbeli változtatásokat hajtott végre, amelyek nyilvánvalóan és elsődlegesen azt a célt szolgálták, hogy Vas vármegye németajkú lakossága számára – ha lehet – még erőteljesebben és határozottabban közvetítsék Kossuth felhívásának gondolatait. A Wimmertől származó szövegrészek mondanivalója természetesen teljesen egybecsengett az eredeti kiáltvány szellemiségével, azaz a felsőlövői lelképásztor tökéletesen azonosult Kossuth szózatának felfogásával, gondolatmenetével, valamint céljaival, melynek köszönhetően a Wimmer készítette fordítást és átdolgozást olvasva valójában nem is lehet – csupán annak az eredetivel való egybevetése nyomán – pontosan érzékelni, hogy mely mondatok vagy mondatrészek származnak Kossuthtól, és melyek a felsőlövői lelképásztortól.

Amint az lentebb látható, a két szöveg jól felépített szerkezete, dinamikus és szuggesztív hangvétele, lelkesíteni akaró, impulzív gondolatisága, érzelemdús és emelkedett szóhasználat, sokszor patetikus okfejtése és mindvégig szenvedélyes érvelése nagyon is hasonlít egymásra, ami egyértelműen bizonyítja, hogy a Kossuthhoz hasonlóan kiváló és nagyon hatásos szónokként ismert Wimmer igen magas színvonalon teljesítette a maga elé tűzött célt, az eredeti felhívás lefordításának és részleges átfogalmazásának nem könnyű feladatát.

Ugyanakkor olvasva a két kiáltványt, okkal és joggal támadhat az az érzésünk, hogy valójában egy-egy jól átgondolt, remekül felépített, izzóan lendületes és igen hatásos politikai beszéd leírt szövegét tartjuk kezünkben, miközben a „két” szózat közötti első pillantásra szembetűnő, de persze Wimmer szándékainak és céljának megfelelő, lényeges tartalmi eltérés az, hogy amíg a Kossuth munkája első harmadában található történelmi visszatekintés-

(Hrsg.): Zeitschrift der Gesellschaft für niedersächsische Kirchengeschichte, 1941. Göttingen, 1941. 174–194.; uő: *Gottlieb August Wimmer, 1791–1863. Ein Wiener*, 42–45.

⁴⁸ Kurz: *Gottlieb August Wimmer*, 67–68.; Tepperberg: *Die Flucht Gottlieb August Wimmers*, 20.; uő: *Auf der Flucht*, 65.; Zimmermann: *Gottlieb August Wimmer, 1791–1863. Ein Wiener*, 49–51.

⁴⁹ Kurz: *Gottlieb August Wimmer*, 68.; Zimmermann: *Gottlieb August Wimmer, 1791–1863. Ein Wiener*, 51.

⁵⁰ Itt mondjuk el, hogy miközben Kossuth szózatának Wimmer Ágoston által elkészített variánsa magyar nyelven itt jelenik meg először, a Wimmer-féle szöveg eredeti nyelven teljes terjedelmében két alkalommal is napvilágot látott. Lásd: Ebenspanger: *Die 50-jährige Geschichte*, 11–16.; Tilcsik: *Quellen und Angaben*, 414–417. Ugyanakkor Ebenspanger itt említett publikációja nyomán Bernhard Hans Zimmermann 1939-ben közreadta Wimmer fordításának és átdolgozásának egy rövidebb részletét. Lásd: Zimmermann: *Ludwig Kossuth*, 742.

ben Magyarország történetének néhány általános momentumát emelte ki, addig a lelkipásztor – nyilvánvalóan és teljesen érthető módon – az ország magyar és német anyanyelvű lakóinak évszázadokra visszanyúló, közös harcait, küzdelmeit és összefogását, ezáltal kölcsönös egymásraultaltságát igyekezett exponálni. Így a több száz éve tartó, folyamatos és békés együttélésre való hivatkozás mellett tételesen megemlítette a török elleni felszabadító háborúk néhány jelentősebb, közösen megvívott csatáját, majd pedig kijelentette, hogy párhuzam vonható a 17. és a 18. században a törökök, valamint az 1848-ban a szerbek és a horvátok elleni harc között, miután Magyarország magyar- és németajkú népessége mindkét időszakban a hit, a haza és a szabadság megvédelmezése érdekében fogott közösen fegyvert, illetőleg kell közösen fegyvert fognia. A felsőlövői lelkipásztor a német anyanyelvű népesség minél hatékonyabb mozgósításának érdekében ugyanakkor hangsúlyozta azt is, hogy az 1848 nyarán a bécsi udvar támogatásával felfegyverzett, Szerbiából és Szlavóniából érkezett csapatok durva, sőt kegyetlen pusztításai a Bánátban sem a magyar, sem pedig a német falvakat, illetőleg azok lakosságát nem kímélték, sőt – nem kis, de céljai érdekében bátran és nyugodtan alkalmazott túlzással – egyenesen azt állította, hogy a beteg és gyenge uralkodó nevében eljáró hitszegő királyi tanácsosok a szerbeket arra lázították fel, hogy a Magyarországon élő magyarokat és németeket kiirtsák.

Arra az esetre, ha fegyverbe szólító felhívása eredménytelen maradna, Kossuth szövege záró részében egy, több pontból álló, nagyon képszerű elemeket tartalmazó átkot fogalmazott meg, amely adott esetben a magyarságot sújtaná, ám ez nem került be a Wimmer-féle szövegbe. A lelkipásztor befejezésül egyrészt Isten nevében és segítségében bízva figyelmeztette az ország németajkú népességét, hogy minden lehetséges eszközzel, akár kaszával, vasvillával vagy éppen bunkósbottal keljen, és induljon hazája és családja védelmére, másrészt a Magyarország területén lakó minden nemzetiség szent kötelességének minősítette, hogy részt vegyenek a haza és az 1848 márciusában–áprilisában kivívott szabadság megvédéséért célzó harcban.⁵¹

*

Kossuth szövegét a Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltárában őrzött röpirat alapján adjuk közre, de nem betűhív, hanem valamelyest a mai helyesírási szabályokhoz közelítő formában. Ennek érdekében a mai helyesírási szabályokat tartottuk szem előtt a szöveg központozásánál, a hosszú és a rövid ékezetek megválasztásánál, valamint a szavak egybe, illetőleg különírásánál, miközben a nyilvánvaló sajtóhibákat kijavítottuk, a felesleges betűket-tövéseket pedig elhagytuk. Emellett a régies „cz” betűkapcsolat helyett „c”-t írtunk, a szükségesnek látszó kiegészítéseket szögletes zárójelbe tettük, míg néhány, közöttük többször is előforduló olyan szó vagy szókapcsolat esetében – *miveltél, illyr, hűségeért, szenvedéseért, leszen, megfertőztetni, állanék, firól-fira, magokat, dézmát, malasztaiból, szabadságotkért, ellentállottak, fejtenek, szenvedésteket, követjei, ministeriumot, alkotánk, elibe, kívánatinkat, elkergeté, összeseregelték, földét, vezéreül, fogadánk, birtanak, földükről, ötet, ten, rettenthetlenül, mie, beszija, búszhódjék, csapandja, verend* stb. –, amelyek valamelyest „visszaadják” az eredeti írásmódot, illetőleg a beszélt nyelvet, és ha nem tűnt értelemzavarónak, nem módosítottunk az eredeti írásmódon. Wimmer átdolgozásának magyarra való fordítása során az olykor előforduló és vitatható, illetőleg nem egyértelműnek tűnő eseteknél – ahol ez lehetséges volt – igyekeztünk a Kossuth-féle szövegben használt szavakat és kifejezéseket szerepeltetni. A két szöveget érintő és hasznosnak tűnő megjegyzéseket és magyarázatokat pedig a jegyzetek között találja az olvasó.

⁵¹ VaML Alispír. Prk. KLSz., WÁFá.; VaML VvKBir. Bir. 1179/1848.

Itt mondjuk el, hogy míg a Kossuth szózatának közlésére felhasznált röpiratban csupán egyetlen példát találtunk arra, hogy a szerző az aktuális mondanivalót az érintett szó vagy szavak ritkított szedésével emelte ki és nyomatékosította, ez a Wimmer-féle szövegben – amint az annak fordításánál lentebb látható – már viszonylag sokszor előfordul. Hasonló a helyzet a felkiáltójelekkel is, hiszen míg Kossuth – miközben néhányszor elmulasztotta – a megszólításban olvasható hárommal együtt alig csupán tucatszor – közöttük olykor szükségtelenül –, addig Wimmer, miután mondatai között nagyon sok a felszólító vagy óhajtó célú és tartalmú, nagyon szívesen, gyakran egy mondaton belül is, nem egyszer indokolatlanul, mindösszesen közel százszor használta ezt az írásjelet. A felsőlövői lelkész közreadott szövegében már jóval kevesebb a felkiáltójelek száma, mivel részünkről csak abban az esetben tettünk felkiáltójelet a mondat végére, ha azt a mai helyesírási szabályok indokolták. Végezetül felhívjuk a figyelmet, hogy érdemes megfigyelni a ritkított szedés gyakori alkalmazását a felsőlövői lelkésznél, és azon belül is azt, hogy azoknál a Kossuthtól származó szövegrészeknél, amelyeket változtatás nélkül emelt be saját szövegébe és fordított le, melyek azok a szavak, kifejezések, mondatrészek vagy mondatok, amelyeket – eltérően az eredetitől – ritkítva tartott szükségesnek szedni.

1.

**Kossuth Lajos
szózata a néphez
[Pest, 1848. szeptember 23.]**

**Kossuth szózata
a néphez.**

Atyámfiai! Véreim! Polgártársaim!

Az örökkévaló Istennek nevében, ki az igazságot védi és megbünteti az árulást, fegyverre szólítom fel a nemzetet szegény magyar hazánk megvédésére.

A magyar nemzet háromszáz esztendőn át sokat szenvedett. Török és tatár dúlta édes hazánk kebelét, és a királyok idegen gonosz tanácsosai és a hazának háládatlan fiai sokszor elárulták e szegény nemzetet, de amióta Isten e világot megteremtette, soha még oly ocsmány árulást nem hallott az embernek fia, mint aminővel most hazánkat meg akarják ölni a hitszegők.

Ha most a magyar nemzetnek minden fia, aki csak karját bírja, fel nem kél hazáját védeni, akkor kiirtanak saját hazából, szegény magyar nép. Országodat, mit őseid vérrel szereztek, árulással szétdarabolják. A magyar földet, mit véres

2.

**Kossuth Lajos
a néphez intézett szózata
Wimmer Ágoston fordításában és átfogalmazásában
Pest, 1848. szeptember 28.**

**KIVONÁS
Vas megyének
1848-dik évi október 3-án Szombathelyen
tartott
bizottmányi ülése jegyzőkönyvéből.**

Atyámfiai! Véreim! Polgártársaim!

A mindenható, örökkévaló Isten nevében, aki az igazságot és a jogot védelmezi és az árulást megbünteti, fegyverbe szólítunk titeket hazánk és kölcsönös jogaink, valamint nehezen kivívott szabadságunk megvédelmezésére!

Magyarország népei 300 esztendőn át sokat szenvedtek. Tatárok és törökök dúlták szép, áldott hazánkat. Hitszegő tanácsosok gyenge királyokat a népek elleni hűtlenségre csábították, de amióta a világ létezik, nem történt olyan gyalázatos árulás, mint az, amellyel most hazánkat meg akarják semmisíteni a hitszegők.

Most itt az idő, szeretett polgártársaim, hogy mindenki, ki karját fel tudja emelni, fegyvert fogjon! Magyarország népei! Mindenki, akit az isteni gondviselés ezen áldott vidékeken e g y n é p p é egyesített, minden nemzetiség, akik-

verejték közt míveltél, s mit a magyar nemesség, a király gonosz tanácsosai dacára, szabaddá tett, rác⁵² rablók és illyr⁵³ pártütők közt osztják ki, s téged, szegény, elárult magyar nép, ki fognak irtani az élő nemzetek sorából, hogy szegény hazádnak még csak neve se maradjon fen[n].

Nem! Ezt az örökkévaló Isten nem engedheti! A magyar nemzet, melynek hűségéért, hosszas, türelmes szenvedéseért most ily alávaló hűségessé, ily rút hálátlansággal fizetnek, nem lehet oly gyáva, hogy védtelenül hajoljon meg a gyilkosok előtt, és veszni hagyja szegény hazáját, zsákmányul a hitvány árulóknak.

Még a nyomorult féreg sem tűri, ha lábbal tapodják. A magyar nép nem leszen, nem lehet gyávább a féregnél. Aki nem akar hontalan vándorkoldussá lenni, akinek szívében a becsületnek, a hazafiságnak legkisebb szikrája ég, aki nem akarja a szolgátnak keserves bilincset hordozni, akinek nője, gyermeke van, aki nem akarja apát sírját megfertőztetni, aki nem akarja, hogy gyermekei megátkozzák, aki szabadságot kíván e földön s üdvösséget vár a másvilágon, a z f e l f o g k e l n i Isten és a haza nevében, a rablót, pártütőket semmivé tenni, és megbos[s]zulni a hűségért, és Magyarország függetlenségét és a magyar nép törvényes szabadságát megvédeni.

Atyámfiaim, hallgassátok meg szavaimat!

Én a népjaváért éltem, szenvedtem, cselekedtem egész életemben.

Én nektek igazat szólok, mintha Isten előtt állanék.

A magyar nemzet 300 esztendő előtt ily feltétel alatt választott királyt a most is uralkodó házból,⁵⁴ hogy Magyarországot, mint szabad és független országot, saját törvényei szerint kormányoztatja.

nek ősei e szép országot közösen megszerezték, felszólítunk titeket: Fel! Fel! A Megfeszített nevében fel! Őseink vérével megszerzett, drága hazánk veszélyben van!

Három évszázadon keresztül szenvedtünk. Hol a vallás, hol pedig a nemzetiség volt az ürügy arra, hogy szembefordítsanak minket egymással. Téged, szegény nép mesterségesen tartottak szolgaságban, hogy ezáltal nemes és paraszt között ellentét legyen. Mindig igyekeztek minket szétválasztani és egymás ellen uszítani. Tudjátok miért?

A l k o t m á n y u n k , s z a b a d s á g u n k v o l t , amit üldöztek. Azért tartották fenn a vallási, a nemzeti, a rendi gyűlöletet és minden ellentétet, hogy ezáltal végül alkalom kínálkozzon régi szabadságaink elrablására, és ahogy mondják, minket más tartományokkal egyenlővé tegyenek, a z a z s z o l g a s o r b a t a s z í t s a n a k .

1848. március 15-én végre elérkezett az a nap, amelyen a nagylelkű magyar nemesség legnemesebb önmegtágadással és önfeláldozással a vallások, a nemzetiségek és a rendek egyenlőségének óriási előnyeit a hazának ajándékozta.

Halljátok, népek! A király, aki Magyarországot a l o t m á n y r a f e l e s k ü d ö t t k i r á l y a , a márciusi törvényeket⁵⁵ nevével szentesítette, esküjében k i r á l y i s z a v á v a l t e t t í g e r e t azok betartására és betartatására.

Polgártársaim! Atyámfiaim! Akinek kebelében szív dobog, aki hisz az igazságos Istenben, aki majd megboldogultan akar meghalni, aki az isteni ítélőszék előtt számot akar adni és örökre üdvözülni akar, annak most fel kell kelnie és a m i s z a b a d M a g y a r o r s z á g u n k t ö r v é n y e i t meg kell védenie!

Polgártársaim, és Ti, a nemeslelkű magyar törzsszel nyolcszáznegyvennyolc éve egyesült, rokon n é m e t p o l g á r t á r s a i m , akiknek hős vére ezernyi ütközetben keveredett a magyar vérrel, és akiknek ősei a magyarokkal

⁵² A szerbek eredeti magyar elnevezése. Ebben az időszakban rácoknak nevezték a Balkánról felvándorolt, görögkeleti vallású, nem szerb népességet is.

⁵³ Illíria, latinosan Illyria: Az Adriai-tenger északi partjától északra elterülő tartomány volt. Az 1820-as években a Krajnát, Karintiát, Triesztet, Fiumét, a mai Horvátország középső részét és Dalmáciát magában foglaló területet értették alatta.

⁵⁴ Ez utalás a Habsburg családra és Habsburg Ferdinándra (1503–1564), aki I. Ferdinánd néven 1526 és 1564 között Magyarország királya, 1531 és 1564 között német-római császár volt.

⁵⁵ Helyesen: áprilisi törvények. Ez az 1847/48. évi magyar országgyűlésen elfogadott 31 törvénycikely, amelyeket V. Ferdinánd 1848. április 11-én szentesített. Lásd: Márkus Dezső (szerk.): *Magyar törvénytár, 1836–1868. évi törvénycikkek*. Budapest, 1896. 213–255.

Ilyen feltétel alatt engedte meg a magyar nemzet azt is, hogy a királyság fűröl-fúra örökségül szálljon.⁵⁶

Ily feltétel alatt szállott a korona a mostan uralkodó királyra is.⁵⁷

Tizennégy király megesküdt az örökkévaló Istenre, hogy az ország szabadságát, az ország törvényeit meg fogja tartani.⁵⁸

De nekünk a királyi eskü semmit sem használt.

Mert a királyok – esküvel fogadott számtalan ígéreteik ellenére – mindig külföldön laktak, ott idegen tanácsosokkal vették magokat körül, akik hazánkat nem szerették, a népet sanyargatták, törvényeinket lábbal taposták, s Magyarországot minden szabadságából kivetkőztették.

A nép fizette a terhes adót, tartotta az idegen katonát, ki miatt a szegény népnek saját házában sem volt soha egy pillanatnyi nyugalma. De a keservesen fizetett adóból a nép javára soha egy fillér sem fordított. Soha a nép adójáról a ki-

együtt harcoltak Szentgotthárd, Zenta, Mohács, Érsekújvár és Pétervárad győzedelmes mezein,⁵⁹ a főváros, Buda visszafoglalásakor⁶⁰ és a haza ezernyi más győztes csatáira, és együtt hazaszának az örökkévalóság és a feltámadás eljöveteleig! Németek és magyarok! Aldott, szép Magyarország egyesült, Isten keze által egyesített népe! Harcra fel! A legszentebb harcra a vallásért, a tűzhelyért, a szabadságért, a hazáért és a rossz tanácsadók által foglyul ejtett és félrevezetett királyért!

Én s z e n t harcnak mondom! Mi nem akarunk hódítani, sem fosztogatni, sem támadni. Nem, hanem mint a régi időkben, a kereszténység védőbástyája akarunk lenni a barbárokkal szemben.

Ezek, halljátok, a Szerbiából és Szlavóniából való szerbek vad és durva hordái, közöttük a keresztény nevet megszegyentítő Rajasics⁶¹ pap, fellázdak és a mi hazánkra törtek. Fellázdak a

⁵⁶ Az 1547:5. tc. 5. §-a mondta ki a Habsburg-család örökös jogát a magyar trónra, majd az 1687:2. és 3. tc. ezt egyrészt megerősítette, és a Habsburgok spanyol ágára is kiterjesztette. Habsburg Lipót (1640–1705), aki I. Lipót néven 1657 és 1705 között magyar király, illetőleg 1658 és 1705 között német-római császár volt, 1703-ban szabályozta a Habsburg-ház trónöröklési rendjét, amely ettől kezdve lehetővé tette a családon belül a nőági öröklést is, mely dokumentumot Pragmatica Sanctionak neveztek, és amelyet az 1723:2. tc. elfogadásával a magyar országgyűlés is elismert. Márkus Dezső (szerk.): *Magyar Törvénytár, 1526–1608. évi törvényczikkek*. Budapest, 1899. 193.; Márkus Dezső (szerk.): *Magyar Törvénytár, 1657–1740. évi törvényczikkek*. Budapest, 1900. 335., 337., 565., 567., 569.

⁵⁷ Habsburg Ferdinánd (1793–1875), aki V. Ferdinánd néven 1835 és 1848 között magyar király, I. Ferdinánd néven pedig 1835 és 1848 között osztrák császár volt.

⁵⁸ I. Ferdinánd trónra lépése és a szöveget elkészítése közötti időszakban Magyarországnak 15 a Habsburg és a Habsburg–Lotaringiai házból származó uralkodója volt: I. Ferdinánd (1503–1564, ur. 1526–1564), I. Miksa (1527–1576, ur. 1564–1576), I. Rudolf (1552–1612, ur. 1576–1608), II. Mátyás (1557–1619, ur. 1608–1619), II. Ferdinánd (1578–1637, ur. 1619–1637), III. Ferdinánd (1608–1657, ur. 1637–1657), IV. Ferdinánd (1633–1654, 1647-ban megkoronázták, de miután még apja, III. Ferdinánd életében elhunyt, ténylegesen nem lépett trónra), I. Lipót (1640–1705, ur. 1657–1705), I. József (1678–1711, ur. 1705–1711), III. Károly (1685–1740, ur. 1711–1740), Mária Terézia (1717–1780, ur. 1740–1780), II. József (1741–1790, ur. 1780–1790), II. Lipót (1747–1792, ur. 1790–1792), I. Ferenc (1768–1835, ur. 1792–1835) és V. Ferdinánd (1793–1875, ur. 1835–1848). Kossuth pontos számat közölt, mivel II. József nem koronáztatta meg magát, így nem is tett koronázási esküt.

⁵⁹ Ezek a török elleni háborúk nevezetes csatáinak színhelyei, ahol minden esetben német és magyar katonák együtt harcoltak az oszmán csapatokkal szemben. A szentgotthárdi csata 1664. augusztus 1-jén, a zentai (ma: Senta, Szerbia) 1697. szeptember 11-én, a második mohácsi – pontosabban nagyharsányi – 1687. augusztus 12-én, az érsekújvári (ma: Nové Zámky, Szlovákia) 1685. július 7. és augusztus 19. között, a pétervárad (ma: Petrovaradin, Szerbia) pedig 1716. augusztus 5-én volt.

⁶⁰ Buda töröktől való visszafoglalása – amelyben több európai ország katonái, közöttük németek és magyarok is részt vettek – 1686. június 30-án kezdődött meg, és szeptember 2-án fejeződött be.

⁶¹ Helyesen: Rajačić. Josip Rajačić (1785–1861) 1842-től karlócai érsek, akit 1848 májusában a karlócai szerb nemzetgyűlésen patriarchává választottak. 1848. június 5-én ő iktatta be a horvát báni hivatalba Jelačićot. 1848. július 24-én a „nemzet kormányzója”-vá választották, amelyre válaszul a magyar kormány megfosztotta őt az érseki méltóságtól.

rály számot nem adatott. Legnagyobb részét a népnek elnyomása végett tartott idegen katonára emésztette fel, a többi pedig kiküldték Bécsbe, ott költötték el, s a népnek örökös ínséggel kellett küzdeni.

A ti fiaitokat, testvéreiteket elvették katonának, de nem avégett, hogy szegény hazánkat az ellenségtől megoltalmazzák, hanem avégett, hogy más nemzeteket a karjaitok közül kiragadjon magyar katonák által járomban tartanak és sanyargassanak, ép[í]júgy, mint titeket idegen katonák által járomban tartottak és sanyargattak.

És a nemzetnek soha senki számot nem adott, hogy hová fecsérelték a magyar vitézeknek, a ti fiaitoknak vérért.

Idegen országokban veszték el legnagyobb részben, s azon országok népeinek átka kísérte őket sírjaikba, akik pedig sok esztendő múlva hazakerültek, koldusok gyanánt tértek meg helységükbe, s nem volt, aki őket szenvedésükért megjutalmazza, aki nekik egy keserves darab kenyert adjon.

Ti robotoztatok, dézmát adtatok, úriszékeknek voltatok alávetve, ki voltatok zárva a polgári szabadság minden malasztából, a föld, melyet véres verejtékkel műveltetek, nem nektek jövedelmezett. Szolgák voltatok, mint szolgálta a föld, melyet műveltetek.

De a nemességnek igazságos része fel akart titeket törvény által szabadítani.

Én is egyike voltam azoknak, kik szabadságtokért küzdöttek sok esztendő óta.

De a király idegen, gonosz tanácsosai elmentállottak szabadságtoknak, sőt sokakat közülünk üldöztek, sanyargattak, tömlőccel kínoztak azért, mert a szegény nép mellett bátran és hangosan mertünk szólani.

És mivel eszerint a nép maga is ki volt rekesztve a szabadságból, mi nem lehattunk elég erősök szegény hazánk szabadságát megoltalmazni.

És szegény, elárult hazánk minden szabadságából kivetkőztetett. Olyan volt, mint egy fejőstehen, melyet a külföldi, gonosz tanácsosok számára hűszegő magyarok vérig fejtenek.

Szegény magyar hazánk ínség, nyomorúság, szolgaság tanyájává lett.

Ez volt a régi, keserves állapot, atyámfiai.

Végre az örökkévaló Isten megsokallotta szenvedésteket, megszánta szegény magyar hazánk szenvedéseit.

durva oláhok,⁶² akik vadul és Isten ígében járhatatlanul minden isteni és emberi joggal szemben hazánk ellen fegyverkeznek. Hűszegő hazaárulók a horvátokat arra kényszerítették, hogy betörjenek hazánkba, és annak egy nagy részére máris nyomorúságot és dúlást hoztak.

E vad, durva emberek, akik elhanyagoltan és iskola nélkül nőttek fel, a legnagyobb rémségeket követik el. Felgyűjtják a falvakat és a városokat, rabolnak, szörnyű módon gyilkolnak, megbecsületlenítik az asszonyokat és a szüzeket, borzalmas tetteket követnek el, ahogy azt mi csak az istentelen pogányokról olvassuk.

Királyunkat arra kényszerítették, hogy megszerjessze a vádat, hűszegő tanácsadók különösen a magyarok és a németek ellen bujtották fel a vadakat. Látjátok, a Bánátban szép, virágzó településeink már hamu martalékává lettek, és az ott meggyilkoltak már Isten ítélőszéke előtt vádolnak minket azzal, hogy tétlenkedve üldögélünk otthon és nyugodtan újságot olvasunk, és az ő elárult asszonyaikat és gyermekeiket hazátlan és apátlan nyomorúságnak tesszük ki, miközben a haramiák atyáik sírjain és örökségükön dorbézolnak.

Német polgártársaim! Német atyámfiai! A ránk rontó barbároktól meggyalázott szép Magyarországnak szüksége van védelmezőkre! Magyarok és németek hajdan egyesülve voltak a török elleni védőbástyák, és egyesülve mentettek hitet, hazát és szabadságot.

Fel! Fel! Atyámfiai már harcolnak. Ha ők vereséget szenvednek, velük együtt oda a haza, a hit, a szabadság!

⁶² A román nyelvű népszerű egykorú elnevezése.

A múlt országgyűlésen⁶³ még csak a nemesség hozott törvényeket, de a nemesség követjei és a mágnások között számosan valánk a magyar népnek igaz barátai.

Elhatároztuk: inkább meghalni, mintsem azt tőrni, hogy a magyar nép tovább is szolgásban szenvedjen.

Elhatároztuk: szegény, árva hazánk szabadságát visszaszerezni, de visszaszerezni nem csak egyedül a nemesség számára, de az egész népnek számára.

A nagylelkű nemesség elhatározá a néppel minden szabadságát megosztani, és a nép minden terheiben megosztani.

És semmit sem kívánt a néptől egyebet, mint azt, hogy szeresse magyar hazánkat, és segítsen azt [az] árulók és zsarnokok ellen megvédelmezni.

Isten megáldotta igazságos küzdelmeinket.

Magyarország, Erdély, Horvát- [és] Tótor-szág⁶⁴ népeit szabaddá tettük.

Robotot, dézmát eltöröltünk.⁶⁵ Az adófizetés terheiben megosztottunk.⁶⁶ Az ország védelmének köteletségében megosztottunk. És a népet minden alkotmányos szabadságnak részeseivé tettük.⁶⁷

Hogy pedig a népnek, az országnak ezen szabadságát idegen, gonosz zsarnokok meg ne ronthassák, felelős minisztériumot⁶⁸ alkottunk, valóságos nemzeti kormányt, mely oly emberekből álljon, kik a nemzet többségének bizalmát bírják, kik a népnek barátai, kik annak javát, szabadságát szívből-lélekből előmozdít[j]ják.

És ezen nemzeti kormányt felelőssé tettük, hogy a nép s az ország szabadságát szentül megőrizze, a nép adóját a nép javára fordítsa, arról a nemzetnek számot adjon, s a nemzet vérét nem másra, mint az ország védelmére fordítsa.

Nép! Te szabadságot, tulajdont, hazát kaptál. A birodalom rendjei nagylelkűen ajándékozták neked ezeket, és csupán azt kívánják tőled, hogy szeresd a hazát, és ne hagyj, hogy a neked ajándékozott jótéteményeket az árulók elrabolják!

Nézd! Mi érted harcoltunk, ó nép!

Isten megáldotta igyekezetünket.

Magyarország, Erdély, Horvátország és Szlavónia népeit szabaddá tettük.

A robotot és a dézmát eltöröltük. Az adófizetésében egyenlően megosztottunk. A haza védelmében is részt veszünk, ezáltal téged, ó nép, a szabad alkotmány m i n d e n jótéteményének részeseivé tettük.

Hogy pedig a népnek ezen szabadságát idegen, gonosz zsarnokok ne rabolhassák el, valóságos nemzeti kormányt hoztunk létre felelős minisztériummal, amely olyan emberekből kell álljon, akik a nép bizalmát valóban bírják, akik a nép barátai, és akik annak javát és szabadságát előmozdítják.

E nemzeti kormányt felelőssé tettük, hogy a haza és a nép szabadságát szentül megőrizze, a nép adóját a nép javára fordítsa, arról a nemzetnek számot adjon, és a nép vérét ne a szabadság

⁶³ Ez az 1847. november 11-én megnyitott és 1848. április 11-én befejeződött utolsó rendi országgyűlés volt.

⁶⁴ Szlavónia egykorú elnevezése.

⁶⁵ A robotot és a tizedet, szélesebb értelemben a jobbágyrendszert, az 1848: 9., 10., 11., 12. és 13. törvénycikkelyek számolták fel Magyarországon. Lásd: *Magyar Törvénytár, 1836–1868.* 232–236.

⁶⁶ A köztelherviselés bevezetéséről az 1848:8. törvénycikkely intézkedett. Lásd: *Magyar Törvénytár, 1836–1868.* 232.

⁶⁷ Ez utalás az 1847/48. évi magyar országgyűlésen elfogadott és 1848. április 11-én V. Ferdinánd (1793–1875. ur. 1835–1848.) magyar király által szentesített 31 törvénycikkelyre, amelyet – bár nem volt az – gyakran és joggal neveztek alkotmánynak. Gergely András: *A polgári alkotmányos államrendszer 1848-ban.* In: Gergely András: Egy nemzetet az emberiségnek. Tanulmányok a magyar reformkorról és 1848-ról. Budapest, 1987. 380–430.

⁶⁸ Ez az első független felelős magyar kormány, amelynek vezetője Batthyány Lajos volt, és amely az 1848:3. törvénycikkely alapján alakult meg. Lásd: *Magyar Törvénytár, 1836–1868.* 218–221.

És hogy ezen felelős kormány hazafiúi kötelességének becsületesen megfeleljen, a népek azon hatalmat adtuk, hogy válasszon képviselőket, kik a kormánytól számot vegyenek, s a nép javára törvényeket hozzanak, melyek szerint a ministerium az országot kormányozni tartozék.⁶⁹

Ezt tettük a múlt országgyűlésen, ilyen törvényeket alkotánk. A királynak elibe terjesztettük, és a király e törvényeket megerősítette, és királyi esküjére szentül fogadta, hogy örökre meg fogja tartani.

Tette ezt a király szabad akaratából, tette esküvel erősített kötelessége szerint.

A szerencse ezen igazságos kívánatokat csak annyiban segítette elő, hogy ekkoron a királyt nem vették körül hajdani, gonosz tanácsnokai, mert azokat a türelmét vesztett bécsi nép akkora elkergette.

De alig múlt el néhány hét, a magyarnak halálos ellenségei, mint a kígyók, ismét összesereglettek a király körül, és összeesküdtek szegény magyar hazánk ellen, összeesküdtek a magyar nép szabadságai ellen.

És ezen árulóknak az összeesküvés borzasztóan sikerült.

Mert a király e nyáron megbetegedvén, magamagával annyira tehetetlenné lett, hogy szegény hazánkat a hitszegő tanácsosok a király nevében gyilkolják meg.

Tudjátok, hazámfiak, szegény hazánkat minő irtózatosszerű szerencsétlenségbe sodorta immár az árulás?

A vad ráccokat, a rabló szerbeket a király nevében fellázították fel a magyar nép kiirtására.

És irtják a magyar népet. Gyilkolják a férfiuat, asszonyt, gyermeket. Porrá égetik a magyar falvakat, s el akarják a magyar nép földét foglalni.

A király nevében esküdtött össze ellenünk a hazánkban tanyázó idegen katonaság, melyet verejtékekkel fizettetek és tápláltak.

A király nevében választották ki Jellacsichot vezéréül a szegény magyar nép ellen intézendő irtóháborúnak.

eltiprására és más népek elnyomására, hanem a haza védelmére fordítsa.

De hogy ezen kormány hazafiúi kötelességének hűségesen megfeleljen, a népek hatalmat adtunk, hogy válasszon képviselőket, akik az országgyűléseken a kormánytól számot vesznek, és a nép javára törvényeket hoznak, amelyek szerint tartozik a minisztérium kormányozni.

Ezt tettük a múlt országgyűlésen, ilyen törvényeket alkottunk. A király elébe terjesztettük, és a király azokat megerősítette. I g e n , k i r á - l y i e s k ü j é v e l f o g a d t a , h o g y ő a z o k a t h ű s é g e s e n m e g f o g j a t a r t a n i é s v é g r e f o g j a h a j t a n i .

Tette ezt a király szabad akaratából, tette esküjéből fakadó kötelességéből.

A gondviselés igazságos kívánságainkat annyiban segítette elő, hogy akkor a királyt rossz tanácsosai már nem vették körül, minthogy azokat addigra a bécsi nép elkergette.

De alig múlt el néhány hét, midőn Magyarország halálos ellenségei, mint a kígyók, ismét összesereglettek a király körül, és összeesküdtek Magyarországra és annak szabadsága ellen.

Ezen árulóknak az összeesküvés borzasztóan sikerült.

A király e nyáron megbetegedvén, annyira gyenge lett, hogy a hitszegő tanácsosoknak idejük jutott arra, hogy hazánkat a király nevében gyilkolják meg.

Tudjátok, német atyámfiak, hogy hazánkat minő irtózatosszerű szerencsétlenségbe sodorta immár az árulás?

A vad ráccokat és a rabló szerbeket a király nevében fellázították a magyarok és a németek kiirtására.

És gyilkolnak. Gyilkolnak férfiakat, nőket, gyermekeket. Porrá égetik a német és magyar falvakat, és elfoglalják földjeiket.

A király nevében esküdtött össze az országban található idegen katonaság, akiket ti verejtékekkel fizettek és tápláltak.

A király nevében választották Jellacsichot vezéréül a szegény magyarok ellen intézendő irtóháborúnak.

⁶⁹ Ez utalás az első, népképviselői alapon működő országgyűlésre, amelynek összehívásáról az 1848:4. tc., az annak munkájában résztvevő képviselők megválasztásáról pedig az 1848:5. tc. intézkedett. Lásd: *Magyar Törvénytár, 1836–1868.* 222–230.

A király nevében lázították fel a horvátokat, kik velünk az ország minden közös szabadságai-ban megosztottak, kiket mi, magyarok testvéreinkül fogadánk, akiknek még több szabadságot adtunk, mint amennyivel magok a magyarok bírtanak. Ők csak félannyi adót fizetnek, mint a magyarok, katonát nem tartanak, az ő földükről a kálvinista s lutheránus magyar vallása ki van rekesztve, mint a bélpoklos, nekik külön országgyűlésük is van, és saját nyelvükön, szabadon intézik beldolgaikat.

Mindezen jótéteményeket pedig azzal hálálják meg, hogy a pártitű Jellacsich vezérlete alatt mint vad ellenség rohanták meg országunkat, s rabolják, pusztítják a magyar népet.

A király nevében lázították fel a magyar ellen az oláhokat, s a király nevében rohantak be a Felföldre⁷⁰ fegyveres cseh rablók a tót⁷¹ népet fellázítani.

Szóval a király nevében van hazánk vérrel és lánggal minden oldalról elborítva.

És tódul a sok fegyveres rabló, a sok háládatlan áruló, minden oldalról beljebb és beljebb a magyar népre, hogy ötet kipusztítsa a föld hátáról.

E pusztításnak pedig végcélja az, hogy visszaállítsák a régi, keserves állapotot, fegyveres kézzel rontsák le a magyar szabadságot, melyre a király megesküdött, és akit közülnk le nem gyilkolnak, azokat a régi szolgáságba, régi járomba, régi nyomorúságba visszataszítják.

El vagyunk árulva minden oldalról.

Ha mind magunkat meg nem óvjuk, kiirtanak, elpusztítanak, s nemzetünket kitörlik az élők sorából.

Védelmetzd hát magad, szegény, elárult magyar nép! Védelmetzd magad, ten tűzhelyedet, gyermekeidet, feleségedet, elszántan, rettenthetlenül, mint ahogy védelmeznéd magadat, midőn útonálló rablók támadnak meg!

Ha véded magad, nincs mitől félned, mert vedled [az] Isten és az igazság.

A király nevében szólították fel a horvátokat, akik évszázadok óta velünk szerencsében és balszerencsében osztoztak, akiket testvéreinkül fogadtunk, akik osztoztak szabadságainkban, akiknek még több szabadságot adtunk, mint amennyit Magyarország népei maguk élveztek. Ők csak feleannyi adót fizetnek, katonát nem tartanak, országukból a protestánsok ki vannak rekesztve, mint a bélpoklosok, saját országgyűlésük van, ahol saját nyelvükön intézik saját ügyüket.

E jótéteményeket pedig azzal hálálták meg, hogy Jellacsics vezérlete alatt, mint vad ellenségek, megrohanják, kifosztják és feldűlják hazánkat.

A király nevében lázították fel ellenünk az oláhokat, és a király nevében törtek be a cseh rablók, hogy a Kárpátok sláv népét ellenünk fellátsítsák.

Egyszóval: A király nevében van hazánk tűzzel és vassal minden oldalról feldűlva.

Minden oldalról tódulnak a seregek egyre beljebb és beljebb a hazába, hogy minden hű, az Istent, a hazát és a szabadságot szerető magyart a földről kipusztítsanak.

E betörések célja az, hogy visszaállítsák a régi, keserves, nyomorúságos állapotot, és fegyverrel semmisítsék meg a magyar szabadságot. Azon szabadságokat, amelyekre a király szent királyi esküvel megesküdött. Akit nem gyilkolnak le, azt a régi szolgáságba, a régi járomba, a régi nyomorúságba akarják visszataszítani.

El vagyunk árulva minden oldalról.

Ha magunkat meg nem óvjuk, kipusztítanak minket, és a magyarokat az európai népek csaldájából kiirtják, kitörlik.

Magyarország elárult népei! Védjétek hát meg magatokat! Védjétek meg magatokat, önmagatok védelmezzétek meg magatokat! Védmezzétek tűzhelyeiteket, gyermekeiteket, feleségeiteket elszántan és rettenthetetlenül, mint ahogy az útonálló rablókkal szemben védelmeztétek őket!

*Isten és a jog velünk. Kihet ellenünk?*⁷²

⁷⁰ Felföld: A 19. századig a Magyar Királyság északi területeit nevezték így, amelyet azután felváltott a Felvidék elnevezés.

⁷¹ A Magyarországon élő szlovák nyelvű népesség egykorú elnevezése.

⁷² Wimmer itt a „és a jog” szavakkal kiegészítve egy közismert, az Újszövetségből származó – Pál apostolnak a Rómabeliekhez írt levele. 8. fejezet 31. vers – idézetet használt fel. Megjegyzendő, hogy a

De ha magadat nem védelmezed, az Isten magad sem védelmez meg.

Fel hát fegyverre, szegény, elárult, de bátor magyar nép!

Kaszára-kapára, kinek mie van! Keljen fel tömegben a magyar nép! Ez megmenti magát és megmenti ez árva hazát!

De ha fel nem kél, ha saját életét, vagyonát, hazáját gyáván feladja, úgy én, ki a népért küzdöttem egész életemben, mielőtt hazám elveszése felett szívem megszakadna, egy átkot mondok, egy rettenetést, melynek minden szava teljesedni fog:

A magyarnak neve e földön annyit fog tenni, mint a szegény s gyalázat neve;

a magyar nép megfertőzti ősei szent emléket, és Isten büntetésül azt fogja rá mondani: „Vessz, bánom, hogy teremtettelek!”;

az Isten el fogja a népet átkozni, hogy a levegő méreggá váljék, mikor beszúja; hogy kezei alatt a termőföld ne teremjen mást, mint hitvány kórót; hogy a forrásvíz büszhödjék meg, midőn ajkához viszi; hogy bujdossek hontalanul a föld hátán; hiába kérje az alamizsna száraz kenyérét; meg fogja őt Isten átkozni, és alamizsna helyett arcul csapandja őt az idegen faj, és leszen hazájában egy vándorkoldus, kit mint a gazdátlan ebet, büntetlenül verend agyon bármily gazember; az ebeket fogják reáuszítani, s olyanná leszen, mint a bélpoklos, akit minden ember kikerül. Hiába imádkozandik Istenhez, neki a vallás nem adand vigasztalást. Isten, kinek teremtését gyávasága által meggyalázta, nem bocsátandja meg bűneit sem ezen a világon, sem a másikon; a leány, kihez szemeit felemelendi, seprővel hajtatandja el a küszöbről, mint rühös állatot; neje utálattal köpend gyáva szemei közé; gyermekének első szava az lesz, hogy atyját megátkozza; és holt teste heverend temetetlenül, míg a vadállatok s az ég madarai megemésztendik.

A könyörület Istene hártsa el az átkot mirőlünk! De nem fogja másképp] elhárítani, mint

Ha elhagyod magad, Isten is elhagy téged.

Fegyverre hát, kinek testében szív dobog!

Nép! Hogy élvezd azt a szerencsét, hogy ahhoz az országhoz tartozol, amely az európai szabadság legrégebbi bölcsője, hazád az örökkévaló és igazságos Isten nevében megvédelmezésére hív téged!

Nincs fegyvered? Minden kasza, minden szénavilla, minden furkósbot fegyver annak, aki tűzhelyét, templomát, asszonyát és gyermekét, bántalmazott polgártársát, hazáját meg akarja védelmezni.

Népek! Szentkötelésé, hogy életeteket adjátok atyafiaitokért, miként Krisztus életét adta mi mindannyiunkért! Minden hazafi gyülekezzen csapatba, amely válassza meg vezetőjét! Az egyesekből hamarosan sereg lesz, amely a seregek Istene győzelemre vezet!

Magyarország rátok tekint, német polgártársaim, és unokáitok a ti tetteitekéről fognak beszélni, amelyekkel az Isten az ő szeretett Magyarországot megmentette!

Fel, fel, aki a Magyarhon fia! Mentsd a szabadságot és a hazát!

Luther-féle bibliafordítás vonatkozó része („Ist Gott für uns, wer mag wider uns sein?“) és a Wimmer-féle szöveg („Mit uns Gott und das Recht! Wer sollten wider uns sein!“) – eltekintve az említett három szótól, az eredeti mondat kettébontásától és az így keletkezett két mondat végére helyezett felkiáltójelektől – eltér egymástól, ami nyilvánvalóan nem tévedés következménye, hiszen Wimmer kitűnően ismerte a Szentírás szövegét, és nem okozott volna gondot neki abból betűhíven idézni. Lásd: *Das neue Testament unsers Herrn und Heilandes Jesu Christi*. Übers. Martin Luther. Frankfurt am Main, 1838. 188.; *Das neue Testament unsers Herrn und Heilandes Jesu Christi*. Übers. Martin Luther. Berlin, 1857. 175. Ugyanakkor a kérdéses mondat a Károli-féle bibliának a Wimmer fordításának és átdolgozásának elkészülése után alig több, mint tíz évvel megjelent kiadásában így hangzik: „Ha Isten velünk, kitsoda ellenünk!” Lásd: *Új Testamentom, azaz a mi urunk Jézus Krisztusnak új szövetsége*. Ford. Károli Gáspár. Pest, 1859. 166.

úgy, ha bátor karokkal megvédelmezték a szegény, elárult magyar hazát!
[Pest, 1848. szeptember 23.]

Nyomtatott röpirat.
VaML Alispir. Prk. KLSz.; VaML VvKBir. Bir.
1179/1848.

Pest, 1848. szeptember 28-án

Wimmer Theophil lelkész úr a fentebbi, Kosuth Lajosnak általa német nyelvre szabadon fordított s célszerű bővítésekkel a németek lelkiletéhez szólólag elkészített felhívását beadta, mely felolvasatván elfogadtatott, s a választmány nevében 10 ezer példányban kinyomtatni határozottatott oly felhívással, hogy minden tisztviselő lelkész és a nép bizodalját bíró urodalmi tisztek, helységi jegyzők annak személyesen is minél gyorsabban és nagyobb körben terjesztésén működjenek.

*Kiadta Bertha Antal, s. k.
h[elyettes] főjegyző*

Nyomtatott röpirat.
VaML Alispir. Prk. WÁFá.; VaML VvKBir. Bir.
1179/1848.